

Dålig svenska

Inställningar och attityder till språklig mångfald i Sverige

Irma Eneroth

Sverige är mångspråkigt; det talas minst 150 olika språk i landet. Detta är inget nytt. Snarare bör den relativt homogena språksituation som rådde i Sverige under mitten av 1900-talet betraktas som en historisk ovanlighet.¹ En homogen språksituation uppstår genom aktiv maktutövning. Samtidigt måste ett samhälle, för att överhuvudtaget fungera, byggas upp på ett (eller ett fåtal) språk – det är oundvikligt. Stater behöver förlita sig på ett officiellt språk, ett lingua franca, för att kunna tillgodose medborgarnas behov av samhälleliga funktioner. Detta språk kommer oundvikligen att gynna de grupper vars språk staten väljer att använda. Det innebär att språkpolitiken har en inbyggd stratifiering som är svår, för att inte säga omöjlig, att komma ifrån.² Därför är det intressant att fördjupa sig i de föreställningar och förhållningssätt som finns till språklig mångfald och belysa sambandet mellan språket, makt och mänskliga rättigheter.

¹ Parkvall, Mikael. Här var det mångfald! *Språktidningen*. April 2016.

² Rubio Marín, Ruth. Language Rights: Exploring the Competing Rationales. I *Language rights and political theory*, Will Kymlicka & Alan Patten (red.) Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 55.

I denna artikel jämför jag en diskussion förd i svensk media 2006, om huruvida svenska skolor bör erbjuda modersmålsundervisning, med en liknande diskussion från 2017. Genom att fokusera på attityder till begreppet språkkompetens åskådliggör jag vilka föreställningar som finns gällande kunskaper i olika språk. Jag använder språkkompetens som ett analytiskt begrepp, vilket innebär att det täcker in ett stort antal ord. Exempelvis kan ”god svenska”, ”svenskkunskaper”, ”flerspråkighet”, ”mångspråkighet”, ”inläring av språk” eller liknande förstås som uttryck för begreppet språkkompetens.

Undersökningen visar en påfallande liten förändring mellan de två nedslagen i tid. Synen på ett lands officiella språk som en viktig tillgång för att ta del av samhället är central i båda debatterna och står nästintill oemotsagd. Detta gör att betonandet av vikten av svenska språkets ställning blir en förutsättning för att uttala sig i diskussionerna. Det gör även att frågan om rätten till ett utvecklat modersmål ständigt diskuteras i relation till frågan om det svenska språket som ideal.

Ord som handlingar

I undersökningen fokuserar jag på den pragmatiska aspekten av språket i debatterna och läser ord som handlingar, ett tillvägagångssätt hämtat ur John Austin och Quentin Skinners talhandlingsteori som tillåter mig att se språket ”in action”. Metoden är ett sätt att filtrera materialet – den ger mig redskap att urskilja diskurser som ger uttryck för uppfattningar om vad språkkompetens är eller bör vara. Utgångspunkten är att användningen av ett begrepp fyller det med innehåll.³ Kontexten i vilken en talhandling yttras kallar Skinner för ”slagfältet”. En förståelse för ”slagfältet” kan ge insikt i vilken ”kamp” talhandlingen utkämpar – med andra ord ifall användningen av ett begrepp i sammanhanget är vedertagen eller om den är

³ Skinner, Quentin, *Visions of politics. Vol. 1, Regarding method*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 159.

uppseendeväckande eller upprörande.⁴ I analysen fokuserar jag på hur åsikter legitimeras – inte huruvida det som sagts är sant eller inte. Genom att undersöka hur skribenterna i sina talhandlingar förhåller sig till slagfältet kan de rådande normerna som reglerar begreppet språkkompetens synliggöras.

Språk, maktrelationer och mänskliga rättigheter

För att analysera de två debatterna använder jag begrepp ur Pierre Bourdieus sociologiska och sociolingvistiska teorier kring hur maktrelationer formas och upprätthålls. Förmåga att uttrycka sig på ett legitimt sätt enligt de rådande strukturerna kallar Bourdieu för att besitta ett lingvistiskt kapital. För att det lingvistiska kapitalet ska aktualiseras krävs en lingvistisk marknad som aktualiserar värdet.⁵ Varje lingvistisk marknad kan liknas vid en ”bubbla” som reproduceras och avgränsas av de talare som bekräftar det legitima sättet att tala inom den ”bubblan”. Inom ett och samma språk finns flera olika lingvistiska marknader eller ”bubblor” som vi kan röra oss emellan beroende på om vi har tillgång till det lingvistiska kapital som bekräftas på marknaden. Med hjälp av detta perspektiv problematiserar jag hur den dominanta gruppen avgör vilket lingvistiskt kapital som är legitimt.

Christopher Stroud, professor i transnationell flerspråkighet, använder sig av Bourdieus teorier i en artikel publicerad 2004. Han framhåller hur ”rinkebysvenska” och halvspråkighet används för att legitimera ojämlikheter.⁶ Stroud visar hur förhållningssätt till den lingvistiska marknaden som kallas rinkebysvenska bidrar till att markera och positionera det svenska ”vi” i en legitimerad överordnad position mot de invandrade ”dom”.⁷ Som bakgrund

⁴ Ibid, s. 7.

⁵ Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*, Blackwell, Cambridge, 1991, s. 37.

⁶ Stroud, Christopher, Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuan perspective. *Journal of Sociolinguistics* 8/2, (2004): 196-214, s. 210.

⁷ Ibid., s. 210.

till ämnet lyfter Stroud tidigare forskning som visar att i stater där en rasistisk diskurs inte är officiellt accepterad (som exempelvis Sverige) används diskurser om språk – mer specifikt diskurser relaterade till modersmål och standardspråk – för att konstruera ett ”dom” av invandrargrupper.⁸

Jag väver även in Ruth Rubio Maríns perspektiv på språkrättigheter som utgår ifrån en distinktion mellan instrumentella och icke-instrumentella språkrättigheter. Instrumentella språkrättigheter handlar om att språket inte ska stå i vägen för att vi ska åtnjuta våra civila, politiska och sociala rättigheter rent praktiskt.⁹ De icke-instrumentella språkrättigheterna syftar istället till att skydda människors kulturella och lingvistiska identitet.¹⁰ Olika språkliga bakgrunder kan både genom sin instrumentella aspekt och sin icke-instrumentella aspekt bidra till att orsaka ojämlika förhållanden. I skrivande stund är språk inte en diskrimineringsgrund i Sverige – i de fall som rört diskriminering på grund av språk har hänvisning gjorts till etnisk tillhörighet.¹¹ Det gör att språkets instrumentella aspekt som skiljer det från andra symboliska identitetsmarkörer som exempelvis religion eller etnisk tillhörighet inte syns.

Debatterna

Det första nedslaget jag gör är i en debatt om modersmålsundervisning från 2006. Det första decenniet av 2000-talet är språkpolitiskt intressant i Sverige, delvis eftersom modersmålsundervisningens ställning hade försämrats under 1990-talet, men framför allt eftersom Sveriges språklag tog form. Lagen, som kom 2010, syftar till att skydda och främja de fem nationella

⁸ Ibid, s. 197.

⁹ Rubio Marín, 2003, s. 63.

¹⁰ Ibid, s. 57.

¹¹ Vounokari, Kaisa. Språk – ny diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen? *Sveriges Radio*, 2017-05-16.

minoritetsspråken.¹² Trots att de nationella minoriteterna står i centrum för politiken, tar de inte stort utrymme i den offentliga debatten. Språkfrågan är främst aktuell kopplad till invandrade minoriteter. Så är det även vid det andra nedslaget som görs 2017, något som blir väldigt tydligt i följande exempel då moderaten Camilla Brunsberg i *Blekinge Läns Tidning* får frågan: ”Vill ni ta bort alla språk, även minoritetsspråk som samiska och finska?” och hennes svar blir: ”Nej, de är ju stärkta i lagen.”¹³ Svaret indikerar att värdet av ett språk avgörs av dess juridiska status. De fem minoritetsspråken hade vid uttalandet endast varit skyddade i lag i sju år. Dessutom var tre av de fem en gång i tiden invandrade språk (jiddisch, finska, romani).

Den mest väsentliga kontextskillnaden mellan nedslagen är förändringen av det politiska läget i invandrarfrågor. Hösten 2015 svängde det kraftigt i svensk migrationspolitisk då antalet asylsökande ökade och diskursen skiftade. Antalet invandrade beskrevs som ett problem, och bristen på svenskkunskaper användes som ett argument för varför det var problematiskt. Intressant mot denna bakgrund är att det i båda nedslagen saknas nyanser i den ”grupp” som anses berörd av modersmålsundervisningsfrågan. Det talas endast om invandrade elever som inte kan svenska, trots att det finns många andra generationens invandrare och individer som tillhör minoriteter som har bott i Sverige i generationer som också berörs av frågan om modersmålsundervisning. Diskussionslandskapet likställer de som läser modersmål med de som läser svenska som andraspråk, vilket inte stämmer överens med verkligheten. Frågan om modersmålsundervisning förknippas med utanförskap. Detta hänger också samman med det konstruerade motsatsförhållandet mellan kunskaper i svenska och i modersmålet som jag fördjupar senare i analysen. Som ovan nämnts visar resultatet på många

¹² Institutet för språk och folkminnen. Din rätt att använda nationella minoritetsspråk, 2015-02-03.

¹³ Gisselquist, Maria. M vill ta bort modersmål, *Blekinge Läns Tidning*, Karlskrona, 2017-10-17.

likheter mellan de två nedslagen; jag lägger därför vikten vid att belysa de gemensamma drag som finns i de två debatterna.

Konkurrens mellan kompetens i modersmålet och i svenskan

Detta citat från Ebba Witt-Brattströms är en bra utgångspunkt för att förstå ramarna för det slagfält som debatten 2006 utspelar sig på:

Jag kritiserar alltså regeringen för att inta en rasistisk hållning när man inte satsar på förstärkt svenskundervisning (utan i stället på mer hemspråksundervisning), en åtgärd som kan tolkas som att man inte vill att de nya svenskarna ska kunna konkurrera med svensksvenska ungdomar på en hårdnande arbetsmarknad. Ett vi och dom-tänkande alltså, ovärdigt en demokrati.¹⁴

I citatet skapar Witt-Brattströms uttalande ett konkurrensförhållande mellan språkkompetens i det svenska språket och språkkompetens i modersmålet. Ett annat exempel på hur detta konkurrensförhållande skapas finns i Björn Sandmarks artikel ”Tvåspråkighet kan fungera bra – och dåligt”:

Problemet är dock att tvåspråkighet bara fungerar förstärkande när man kommit upp på en viss språklig nivå. Annars hamnar barnet tyvärr i en hopplös situation av halvspråkighet – och med en eller ett par lektioner i veckan utan föräldrastöd blir det inte bättre.¹⁵

¹⁴ Witt-Brattström, Ebba. Vem äger svenskan?, *Dagens Nyheter*, 2006-04-18.

¹⁵ Sandmark, Björn. ”Tvåspråkighet kan fungera bra – och dåligt”, *Göteborgs-Posten*, 2006-05-04.

Ordet ”halvspråkighet”¹⁶ reproducerar idén om konkurrensrelationen mellan språkkompetens i flera olika språk. Det markerar en placering utanför den legitima marknaden i både svenskan och modersmålet. Värdet av språkkompetens i modersmålet reduceras till vilken funktion det kan fylla i inlärnigen av det svenska språket. Språkkompetens i modersmålet under ”en viss språklig nivå” är ingenting värt utifrån idén att modersmålskunskaper bara har ett värde ifall det är ett brukligt redskap för att lära sig svenska.

Det råder konsensus om att språkkunskap i det svenska språket har goda konsekvenser för individer som lever i ett samhälle där svenskan är huvudspråk. Detta innebär att även modermålsundervisningsförespråkare först måste betona sin medvetenhet om vikten av kunskaper i det svenska språket för att sedan uttala sina poänger. Ett exempel är rektorerna bakom artikeln ”Låt världen komma till klassrummet” i *Göteborgs-Posten* 14 maj: ”Självklart behöver invandrade föräldrar och deras barn lära sig svenska - men inte på bekostnad av modersmålet. Vårt mål är flerspråkighet, inte enspråkighet!”¹⁷ Skribenterna tilltalar direkt den konstruerade konkurrensen

¹⁶ Begreppet halvspråkighet kom att börja användas i debatter om språk efter Nils-Erik Hansegårds bok *Tvåspråkighet eller halvspråkighet* kom ut 1968. Massmedia och politiker använde begreppet flitigt och det laddades med en mycket negativ klang vilket var långt ifrån avsikten Hansegård hade då han myntade begreppet. Begreppets ursprungliga syfte var att belysa de ogynnsamma språkliga och psykologiska följderna av berövandet av modersmålet som den norrbottensfinska befolkningen utsattes för. Han kallar det ett kulturellt folk-mord och ville skapa ett värdeladdat begrepp för att ge frågan fokus. Det som sedan skedde var att begreppet kom att missuppfattas och utvecklas till ett argument *mot* tvåspråkighet. Ett begrepp som alltså myntades för att belysa missförhållanden blev en nedvärderande term som är diskriminerande. För vidare läsning: Åhl, Hans & Westergren, Eva (red.), *Mer än ett språk: en antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige*, 1. uppl., Norstedt, Stockholm, 1997, s. 178 -198, samt Christopher Strouds analys av begreppets användning i Stroud, 2004.

¹⁷ Hellström, Annika. Ailomaa, Ritva. Music, Rejhan & Eckerbrant, Eva. Låt världen komma till klassrummet, *Göteborgs-Posten*, 2006-05-14.

mellan kunskaper i modersmålet och kunskaper i svenska språket. För att överhuvudtaget kunna tala om flerspråkighet som något positivt måste vikten av den svenska officiella marknaden först bekräftas.

Samma sak sker i debatten 2017 som tog fart efter att tre moderata politiker publicerade artikeln ”Avskaffa hemspråk – lär barnen svenska” i *Aftonbladet* 17/10.¹⁸ Som rubriken avslöjar grundar sig kritiken mot modersmålsundervisningen i att elever med annat modersmål än svenska inte lär sig tillräckligt god svenska. Ingången blir således att det skulle finnas en motsättning mellan att fortsätta utveckla sitt modersmål och språkkompetensen i det svenska språket. I liknande ordalag debatterar två SD-politiker i *Göteborgs-Posten* 3/11: ”Samhällets resurser bör inriktas på att lära ut svenska språket.”¹⁹ Uppfattningen utgår ifrån och reproducerar samtidigt uppfattningen om att förmågan att producera lingvistiska produkter på den svenska officiella lingvistiska marknaden är mer värd än samma förmåga på den officiella marknaden i modersmålet.

Två olika diskussioner – den om vikten av att kunna tala svenska i ett land där svenska är huvudspråk och den om huruvida det bör vara en positiv rättighet att utveckla sitt modersmål – förs samman till en debatt. Detta gör att ett tydligt ställningstagande för vikten av det svenska språket används som argument mot modersmålsundervisningen och de som bemöter en sådan argumentation måste visa att de förstår vikten av det svenska språket. Ett exempel på detta återfinns i artikeln ”Utan hemspråk klarar sig inte våra elever” som undertecknades av 250 skolanställda. Här ligger tyngdpunkten vid att bemöta debattens grundantagande om konkurrensrelationen mellan språkkompetens i svenska och i modersmålet. För att påvisa att konkurrensrelationen är konstruerad lyfter de fram studier av forskaren Jim

¹⁸ Wutzler, Carina (M), Brunsberg, Camilla (M) & Wengholm, Malin (M), ”Avskaffa hemspråk – lär barnen svenska,” *Aftonbladet*, 2017-10-17.

¹⁹ Jakobsson, Stefan (SD) & Stenkvist, Robert (SD). Lär nyanlända svenska i stället, *Göteborgs-Posten*, 2017-11-03.

Cummins som ”med stöd i både svensk och internationell forskning [visar] på att undervisning i modersmålet inte sker på bekostnad av andraspråket”.²⁰

Konkurrensförhållandet måste motbevisas innan övriga fördelar med språkkompetens i modersmålet kan lyftas fram och bli giltiga. Både 2006 och 2017 målas de debattörer som försvarar rätten till modersmålsundervisning upp som ”naiva”, trots att majoriteten av dessa refererar till eller själva är språkforskare som pekar på att tvåspråkighet inte är ett hinder utan ett medel för språkinläring.

Språkkompetens som instrumentell rättighet

Nästa centrala punkt är utgångspunkten att rätt till ett språk bottnar i dess instrumentella aspekt. Språkkompetens i svenska beskrivs i detta exempel från 2006 som en instrumentell rättighet då Witt-Brattström skriver:

Nu vet jag bättre: svenskan som samhällsbärande språk i Sverige är dynamit, en demokrati- och medborgarfråga som leder rätt in i framtiden, via skol- och integrationspolitiken.²¹

Att språkets instrumentella aspekt är i centrum syns även hos skribenter som debatterar *för* vikten av modersmålsundervisning. I följande citat ur artikeln ”Låt världen komma till klassrummet” ser vi hur vikten av att utveckla språkkompetens i modersmålet försvaras utifrån språket som instrumentell rättighet:

Eftersom det i snitt tar cirka fem till sju år att tillägna sig ett språk som fungerar som *redskap för inläring i undervisningssituationen* i skolan har vi utvecklat en tvåspråkig undervisning för de nyanlända elever som tillhör de stora språken på vår skola. Detta skapar trygghet,

²⁰ 250 skolanställda. ”Utan hemspråk klarar sig inte våra elever”, *Aftonbladet*, 2017-10-19.

²¹ Witt-Brattström, Ebba. Vem äger svenskan?, *Dagens Nyheter*, 2006-04-18.

begriplighet och möjliggör en fortsatt kunskapsutveckling under tiden som svenskan lärs in.²²

Genom att använda en rådande konsensus om vikten av rätten till utbildning lyfter skribenterna kunskaper i modersmålets status och i förlängningen värdet av lingvistiskt kapital i andra språk än svenska.

Björn Sandmark förhåller sig till samma konsensus i *Göteborgs-Posten* i sitt argument emot rätten till modersmålsundervisning då han skriver, 21/4 2006: ”Självklart ska den som vill få läsa sitt hemspråk under ordnade former på fritiden. Men det ligger enbart i familjens intresse, och bör behandlas som den privatsak det är”.²³ Synen på kunskaper i modersmålet som något underordnat motiveras genom att kalla det en icke-instrumentell rättighet; språkkompetens i modersmålet görs till något som enbart ligger ”i familjens intresse”. Rätten till modersmålet beskrivs som strikt icke-instrumentell och bör därför, enligt Sandmark, vara en negativ rättighet. Betoningen på att språket inte har annat än familjärt värde styrks genom att kalla det ”hemspråk” och ”privatsak”.

Även 2017 lyfts språkkompetens i svenska fram som en instrumentell rättighet, vilket vi ser tydligt i denna kommentar av Malin Wengholm (en av moderaterna bakom artikeln i *Aftonbladet*): ”Vi tycker att det tar tid från inläring av det svenska språket och vi tycker att alla barn har *rätt* till att behärska det svenska språket och då behöver man träna, säger Malin Wengholm.”²⁴ Ett annat exempel ser vi i debattartikeln ”Lär nyanlända svenska i stället” undertecknad av två sverigedemokrater. I deras citat blir det extra tydligt att den instrumentella aspekten av språkkompetens i svenska

²² Hellström, Annika. Ailomaa, Ritva. Music, Rejhan & Eckerbrant, Eva. Låt världen komma till klassrummet, *Göteborgs-Posten*, 2006-05-14. [egen kursivering].

²³ Sandmark, Björn. Hemspråk i skolan fel väg att gå, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-21.

²⁴ Renulf, Kristin & Tubbin, Jonas. Toppmoderater vill avskaffa modersmålsundervisning. *SVT*. 2017-10-17. [egen kursivering].

språket anses vara den enda vägen till att få tillgång till rättigheter inom Sveriges gränser:

Vi har redan tidigare föreslagit en förberedelseskola där de som inte behärskar språket intensivt får träna sig på språket samt träna sig i kärnämnen under en period. När eleverna behärskar detta godtagbart slussas de in i den reguljära skolan.²⁵

Den instrumentella aspekten kopplas enbart ihop med svenskan och en person som inte ”behärskar detta godtagbart” blir även mindre berättigad rätten till utbildning, tills dess att svenskkompetensen är godtagbar. Precis som vi ser i debatten 2006 sätter den instrumentella aspekten tonläget även i artiklar som vill hävda rätten till undervisning i modersmålet. Ett mycket vanligt argument för rätten till modersmålsundervisning utgår ifrån att befintlig språkkompetens kan påverka utvecklingen av språkkompetens i det svenska språket. Lisa Magnusson argumenterar i *Dagens Nyheter*: ”Språket är en fråga om tillgänglighet. Det är rampen in i skolan, och i förlängningen samhället.”²⁶

De befintliga språkkunskaperna är något samhället bör använda för att tillgodose allas rätt till utbildning. Genom detta hävdas rätten till utbildning i modersmålet vara en positiv rättighet. Ett annat exempel ser vi här av Åsa Fahlén och Kurdo Baksi i *Göteborgs Posten* 7/11:

²⁵ Jakobsson, Stefan (SD) & Stenkvist, Robert (SD). Lär nyanlända svenska i stället, *Göteborgs Posten*, 2017-11-03.

²⁶ Magnusson, Lisa. Bygg en ramp bredvid skoltrappan för invandrarbarnen, *Dagens Nyheter* 2017-10-19.

Den främsta fördelen med att satsa på modersmålsundervisningen är att det blir lättare för eleverna att lära sig svenska. Det är alltså inte i stället, utan både och som gäller. En förstärkt modersmålsundervisning förbättrar elevernas möjligheter att tillgodogöra sig svenska.²⁷

En höjning av värdet av språkkompetens i andra språk än svenska legitimeras här genom att hänvisa till rätten till att utveckla sin språkkompetens i svenskan. Modersmålet får därför sitt värde utifrån kopplingen till denna redan etablerade och accepterade norm – att alla som bor i Sverige måste kunna tala svenska. Denna attityd fångas upp i följande citat ur artikeln ”Lär nyanlända svenska i stället” undertecknad två SD-politiker. Språkkompetens i modersmålet värde reduceras till *enbart* dess funktion i utvecklingen av svenska språket:

Modersmålsundervisningen är i dag av högst varierande kvalitet och enbart cirka hälften av de berättigade eleverna deltar i denna undervisning enligt Skolverket. Om framgång i att lära sig det svenska språket beror på modersmålsundervisningen är vi illa ute.²⁸

Att kunskaper i det svenska språket står i centrum gör att modersmålsundervisningens värde bedöms i relation till dess förmåga att bidra till inläring i andra språk. Det går att se även i hur argument om tvåspråkighetens goda påverkan på svenskinläring bemöttes 2006 av Ebba Witt-Brattström: ”Man hänvisar till ’enig forskning’ som sägs visa att barn med ofullständigt modersmål inte kan ta till sig ett andraspråk. I verkligheten är internationellt ledande tvåspråksforskare djupt oense i frågan.”²⁹ På likartat vis besvarade två SD-politiker liknande argument 2017: ”Forskningsläget är

²⁷ Fahlén, Åsa (LR) & Baksi Kurdo. Bättre svenska med modersmål i skolan. *Göteborgs-Posten*, 2017-11-07.

²⁸ Jakobsson, Stefan (SD) & Stenkvist, Robert (SD). Lär nyanlända svenska i stället, *Göteborgs-Posten*, 2017-11-03.

²⁹ Witt-Brattström, Ebba. Vem äger svenskan?, *Dagens Nyheter*, 2006-04-18.

osäkert och pekar åt olika håll vad gäller modersmålsundervisningens effekt på ett nytt språk. ”³⁰

Uppfattningen om ett motsatsförhållande mellan flerspråkighet och ”legitim” svenska har inte förändrats avsevärt mellan de två nedslagen.

Skillnader mellan debatterna

I förhållande till rådande konsensus om vikten av språkkunskaper i svenska används bristande språkkompetens för att driva argument om vikten av svenskans ställning och därmed vikten av att reproducera den lingvistiska marknaden. Detta förstärker ytterligare tonen av att det är en fråga om antingen svenska eller modersmålet. Vad som sker när ”dålig svenska” definieras är att begreppet språkkompetens skapar en avgränsning mellan ”vi” och ”dom”. Språkkompetens i form av ”dålig svenska” är ett sätt att urskilja vem som inte tillhör den dominanta gruppen.³¹ Exempel på när detta görs är när Björn Sandmark i debatten 2006 skriver: ”De ungdomar som idag inte lär sig ordentlig svenska är chanslösa på arbetsmarknaden och hänvisas till ett skuggliv i kriminalitet eller till arbetslöshetens apati i förortererna”.³² Ett annat exempel hittar vi hos Witt-Brattström: ”Dålig svenska ger fler arbetslösa svartjobbare att välja på.”³³ Dessa citat gör ”dålig svenska” i första hand till en identitetsmarkör och legitimerar skiljelinjen mellan den dominanta gruppen och ”dom” utanför samhället. Det legitimerar också en etablerad ordning genom att sätta språkkompetens i centrum för ojämlikheter. Övriga faktorer som segregation och globala klassrelationer överskuggas av den språkliga parametern. Den dominanta gruppens överordning i samhället legitimeras enbart genom att de besitter ett lingvistiskt kapital och om kapitalet fördelas kommer även ojämlikheterna minska.

³⁰ Jakobsson, Stefan (SD) & Stenkvist, Robert (SD). Lär nyanlända svenska i stället, *Göteborgs-Posten*, 2017-11-03.

³¹ Stroud, 2004, s. 208.

³² Sandmark, Björn. Hemspråk i skolan fel väg att gå, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-21.

³³ Witt-Brattström, Ebba. Vem äger svenskan?, *Dagens Nyheter*, 2006-04-18.

Här finns dock en nyansskillnad mellan de två nedslagen. I debatten 2006 framhålls att svenskan *i sig* är hotad då ”blattesvenska” målas upp som ett hot mot själva svenska språkets korrekthet. Vilket *lingvistiskt kapital* som ligger inom ramen för den officiella *marknaden* står i centrum. Detta fokus på svenska språkets förändring går att tolka genom Lagerholms syn på att de som ondgör sig över språklig förändring oftast i själva verket reagerar på en samhällelig förändring.³⁴ Om vi jämför detta med 2017 ser vi att fokus nu ligger enbart på vad som sker med individer som inte behärskar korrekt svenska – frågan om vad korrekt svenska innebär är inte aktuell.

Avslutningsvis

Ursprungligen syftade jag till att se hur striderna hade förändrats mellan de två nedslagen 2006 och 2017 men då resultatet visade på stora likheter har fokus i denna artikel istället legat på dessa. Jag har visat vad som sker då frågor om språkpolitik reduceras till en fråga om svenskans ställning. Många aspekter av rätten till språket hamnar i skymundan och debatten polariseras. Det gör att bekräftandet av vikten av svenskans överordnade ställning blir en förutsättning för att uttala sig i debatten och frågan om rätten till ett utvecklat modersmål diskuteras ständigt i relation till frågan om det svenska språket som ideal. Till synes blir det därmed en diskussion om svenska språkets ställning och vikten av att vidmakthålla denna, trots att det rör sig om en annan fråga. Sett ur ett rättighetsperspektiv blir frågan om hur bristen på språkkompetens i svenska bör påverka vilka rättigheter en individ som lever i Sverige ska ha, fram till dess att svenskan är god nog att fungera instrumentellt. Samtidigt hamnar diskussionen om rätten att fortsätta utveckla sitt modersmål då svenskkunskaperna är goda nog att fungera instrumentellt i skymundan. Detta bidrar bland annat till att det historiska språkförtryck som ägt rum i Sverige negligeras. I de fall där tidigare generationer inte fått utveckla sitt lingvistiska kapital (eller rent av förbjudits

³⁴ Lagerholm, 2016, s. 52.

att använda det) är den lingvistiska marknaden svag. Av den anledningen blir rätten till språket, i form av modersmålsundervisning, i dessa fall i högre grad en icke-instrumentell språkrättighetsfråga.

Det vi har sett i debatterna om modersmålsundervisning är att den bredd av språklig mångfald som vi har i Sverige skalas bort och attityder kring språkkompetens snarare ger legitimitet åt rådande förhållanden av ojämlikhet och dominans genom att språknormer kan skapa gränser mellan ”vi” och ”dom”.

Referenser

Primärmaterial 2006

- Rojas, Carlos, ”Hemspråk var en svinbra idé”, *Aftonbladet*, 2006-04-03,
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/article10793706.ab>
 (Hämtad 2017-12-26)
- Witt-Brattström, Ebba, ”Vem äger svenskan?”, *Dagens Nyheter*, 2006-04-18,
<https://www.dn.se/kultur-noje/vem-ager-svenskan/> (Hämtad 2017-12-26)
- Helgesson, Stefan, ”Språk och rättvisa hör ihop”, *Dagens Nyheter* 2006-04-21,
<https://www.dn.se/arkiv/kultur/sprak-och-rattvisa-hor-ihop/> (Hämtad
 2017-12-26)
- Sandmark, Björn, ”Hemspråk i skolan fel väg att gå”, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-21.
<http://www.gp.se/kultur/kultur/hemspr%C3%A5k-i-skolan-fel-v%C3%A4g-att-g%C3%A5-1.1193238> (Hämtad 2017-12-26)
- Nelson, Cecilia, ”Hemspråk skapar inte etniska enklaver”, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-24, <http://www.gp.se/kultur/kultur/hemspr%C3%A5k-skapar-inte-etniska-enklaver-1.1193257> (Hämtad 2017-12-26)
- Ciasnocha, Danuta, ”Parabolerna ger mer än hemspråksundervisningen”, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-26 <http://www.gp.se/kultur/kultur/parabolerna-ger-mer-%C3%A4n-hemspr%C3%A5ksundervisningen-1.1193263> (Hämtad 2017-12-26)
- Sandmark, Björn, ”Tvåspråkighet kan fungera bra – och dåligt”, *Göteborgs-Posten*, 2006-05-04, <http://web.retriever-info.com/services/archive/search>
 (Hämtad 2018-01-03)
- Nelson, Cecilia, ”Flerspråkighet är en möjlighet”, *Göteborgs-Posten* 2006-05-09,
<http://www.gp.se/kultur/kultur/flerspr%C3%A5kighet-%C3%A4r-en-m%C3%B6jlighet-1.1193310> (Hämtad 2017-12-26)
- Svantesson, Erika, ”Tvåspråkiga får ökad hjälp”, *Dagens Nyheter*, 2006-05-13,
<https://www.dn.se/arkiv/sverige/tvasprakiga-far-okad-hjalp/> (Hämtad
 2017-12-27)
- Hellström, Annika. Ailomaa, Ritva. Music, Rejhan & Eckerbrant, Eva (ISG), ”Låt världen komma till klassrummet”, *Göteborgs-Posten* 2006-05-14
<http://web.retriever-info.com/services/archive/search> (Hämtad 2018-01-03)
- Carp, Ossi, ”Ett språk för miljoner”, *Dagens Nyheter*, 2006-05-17,
<http://web.retriever-info.com/services/archive/search> (Hämtad 2018-01-03)

Sandmark, Björn, "Läroplanen måste ändras radikalt", *Göteborgs-Posten*, 2006-05-18, <http://www.gp.se/kultur/kultur/l%C3%A4roplanen-m%C3%A5ste-%C3%A4ndras-radikalt-1.1193348> (Hämtad 2017-12-26)

Schottenius, Maria. "Stärk svenskämnet nu!" *Dagens Nyheter*, 2006-05-20, <https://www.dn.se/arkiv/kultur/stark-svenskamnet-nu/> (Hämtad 2017-12-26)

Primärmaterial 2017

Wutzler, Carina (M). Brunsberg, Camilla (M) & Wengholm, Malin (M), "Avskaffa hemspråk – lär barnen svenska", *Aftonbladet*, 2017-10-17, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/vvdJw/avskaffa-hemsprak--lar-barnen-svenska> (Hämtad 2017-12-26)

Gisselquist, Maria, "M vill ta bort modersmål", *Blekinge Läns Tidning*, Karlskrona, 2017-10-17, <http://www.bl.se/karlskrona/m-vill-ta-bort-modersmal/> (Hämtad 2017-12-26)

Renulf, Kristin & Tubbin, Jonas, "Toppmoderater vill avskaffa modersmålsundervisning", *SVT*. 2017-10-17. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/jonkoping/toppmoderater-vill-avskaffa-modersmalsundervisning> (Hämtad 2017-12-26)

Nilsson, Anders, "Hon vill avskaffa undervisning i hemspråk", *Sydöstran*, 2017-10-18, <http://www.sydostran.se/karlskrona/hon-vill-avskaffa-undervisning-i-hemsprak/> (Hämtad 2017-12-26)

250 skolanställda, "Utan hemspråk klarar sig inte våra elever", *Aftonbladet* 2017-10-19, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/0ewyE/utan-hemsprak-klarar-sig-inte-vara-elever> (Hämtad 2017-12-26)

Magnusson, Lisa, "Bygg en ramp bredvid skoltrappan för invandrabarnen", *Dagens Nyheter* 2017-10-19, <https://www.dn.se/arkiv/ledare/bygg-en-ramp-bredvid-skoltrappan-for-invandrabarnen/> (Hämtad 2017-12-26)

Kuhmunen, Merethe, "Kritisk till debattartikel om att avskaffa modersmålsundervisningen", *SR Rádío Sápmi*, 2017-10-19, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6801985> (Hämtad 2017-12-26)

Wennberg, Jenny, "I Sverige slog vi barn som talade sitt hemspråk i skolan", *Dala-Demokraten*, 2017-10-23. <http://www.dalademokraten.se/opinion/ledare/wennberg-i-sverige-slog-vi-barn-som-talade-sitt-hemsprak-i-skolan>

- Lind Palicki, Lena, "Moderaternas förslag bygger på seglivad myt", *Svenska Dagbladet*. 2017-10-24, <https://www.svd.se/moderaternas-forslag-bygger-seglivad-myt> (Hämtad 2017-12-26)
- Fahlén, Åsa (LR) & Baksi Kurdo, "Modersmål på schemat ökar integrationen", *Göteborgs Posten*. 2017-10-30, <http://www.gp.se/nyheter/debatt/modersm%C3%A5l-p%C3%A5-schemat-%C3%B6kar-integrationen-1.4774573> (Hämtad 2017-12-26)
- Jakobsson, Stefan (SD) & Stenkvist, Robert (SD), "Lär nyanlända svenska i stället", *Göteborgs-Posten*, 2017-11-03, <http://www.gp.se/nyheter/debatt/l%C3%A4r-nyanl%C3%A4nda-svenska-i-st%C3%A4llet-1.4793101> (Hämtad 2017-12-26)
- Fahlén, Åsa (LR) & Baksi Kurdo, "Bättre svenska med modersmål i skolan", *Göteborgs-Posten*. 2017-11-07, <http://www.gp.se/nyheter/debatt/b%C3%A4ttre-svenska-med-modersm%C3%A5l-i-skolan-1.4807716> (Hämtad 2017-12-26)

Litteratur

- Austin, J. L., Urmson, J. O. & Sbisà, Marina, *How to do things with words*, 2 ed., Clarendon, Oxford, 1975.
- Bengtsson, Bo, Myrberg, Gunnar & Andersson, Roger (red.), *Mångfaldens dilemman: medborgarskap och integrationspolitik*, 1. uppl., Gleerups Utbildning, Malmö, 2016.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3 [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012.
- Bourdieu, Pierre, *Language and symbolic power*, Blackwell, Cambridge, 1991.
- Flyman Mattsson, Anna, *Svenska som andraspråk på språkvetenskaplig grund*, Studentlitteratur, Lund, 2017.
- Green, Leslie "Are language rights fundamental?", *Osgoode Hall Law Journal* 1987, 25:639–669.
- Hayden, Patrick, *The philosophy of human rights*, Paragon House, St. Paul, Minn., 2001.
- Hornberger H, Nancy "Language policy, language education, language rights: Indigenous, immigrant, and international perspectives", *Language in Society*, 1998, 27, 439-458.
- Hyltenstam, Kenneth, Axelsson Monica & Lindberg Inger (red.) *Flerspråkighet – En forskningsöversikt*, Vetenskapsrådets Rapportserie 5: 2012, Stockholm.

- Kymlicka, Will & Patten, Alan (red.), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- Lagerholm, Per, *Språknormer och språkvärdering*, Studentlitteratur, Lund, 2016.
- Lindberg Inger, "I det nya mångspråkiga Sverige" i *Utbildning & Demokrati*, 2009, vol 18, nr 2, s. 9-37.
- Lögdlund, Ulrik & Gottzén, Lucas (red.), *Sociologins teoretiker*, Gleerups, Malmö, 2014.
- Myers-Scotton, Carol, *Multiple Voices: an Introduction to Bilingualism*, Blackwell, Malden, Mass., 2006.
- Parkvall, Mikael, *Sveriges språk i siffror: vilka språk talas och av hur många?*, Språkrådet, Stockholm, 2015.
- Ramanathan, Vaidehi (red.), *Language Policies and (dis)citizenship: Rights, Access, Pedagogies*, Bristol, 2013.
- Rubin, Aviad. Beyond identity: the desirability and possibility of policies of multilingualism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2016, 38, 7: 632–644.
- Skinner, Quentin, *Visions of politics. Vol. 1, Regarding Method*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Skutnabb-Kangas, Tove, *Minoritet, Språk och Rasism*, Liber, Malmö, 1986.
- Skutnabb-Kangas, Tove. *Linguistic genocide in education - or worldwide diversity and human rights?*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 2000.
- Stroud, Christopher, "Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuean Perspective." *Journal of Sociolinguistics*, 2004, 8, 2: 196–214.
- Åhl, Hans & Westergren, Eva (red.), *Mer än ett språk: en antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige*, Norstedts, Stockholm, 1997.

Övriga källor

- Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages*, 4 November 1992, ETS 148, <http://www.refworld.org/docid/3de78bc34.html> (Hämtad 2018-01-04).
- Council of Europe, *Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)*, 10 November 1994, H(95)10.
- Ibrahim, Lorin, "Arabiska kan gå om finska som näst största språk", *Sveriges Radio*, 2016-04-05, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6404347> (hämtad 2018-01-04).

- Institutet för språk och folkminnen. 199 –2010. 2014-05-06
<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakpolitik/milstolpar-i-svensk-sprakpolitik/1997-2010.html> (Hämtad 2017-12-13)
- Institutet för språk och folkminnen, ”Din rätt att använda nationella minoritetsspråk,” 2015-02-03.
- Migrationsverket, ”Historik,” 23-06-2016. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Historik.html> (Hämtad 2017-12-26).
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, ”Diskriminering av samer – samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv,” Stockholm, 2008.
- Parkvall, Mikael, ”Här var det mångfald!” *Språktidningen*. April 2016.
<http://spraktidningen.se/artiklar/2016/03/har-var-det-mangfald> (Hämtad 2017-12-26).
- Proposition 1996/97:110 7.7 s.27 *Vissa skolfrågor m.m.*
<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakpolitik/minoritetslagen/din-ratt-att-anvanda-nationella-minoritetsprak.html> (Hämtad 2017-12-13).
- Statistiska centralbyrån, ”Från fem till åtta partier i riksdagen”
<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/val-och-partier/valresultat-over-tid/> (Hämtad 2018-01-05).
- Vounokari, Kaisa, ”Språk – ny diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen?”
Sveriges Radio 2017-05-16.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=6697481>
(Hämtad 2017-13-12).